

ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОКУПОВАНИХ ДЕРЖАВОЮ-АГРЕСОРОМ ТЕРИТОРІЯХ ЯК КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

CONDUCTING ECONOMIC ACTIVITIES IN THE TERRITORIES OCCUPIED BY THE AGGRESSOR STATE AS A COLLABORATIVE ACTIVITY

Карandasь М.В., студент III курсу факультету правничих наук
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

У дослідженні визнається, що необхідно нормативно вдосконалити кваліфікацію дій осіб за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором на окупованих територіях. Після розгортання повномасштабної війни РФ проти України та окупації державою-агресором територій України з'явилася потреба у доповненні Кримінального кодексу України (далі – КК України) новими статтями, які кваліфікують дії громадян України та юридичних осіб, які сприяли чи продовжують сприяти державі-агресору з злійсненні загарбницьких дій проти України, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які кваліфікуються як колабораціонізм. Одна з частин статті 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» передбачає відповідальність за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. У статті висвітлюються проблеми кваліфікації провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. До того ж, досліджується судовою практикою та законопроектами з наведеного питання, а також визначається, що у зв'язку з тим, що аналізована частина статті, як і статті в цілому, є абсолютною новелою для національного законодавства, то у науковому просторі поки що відсутній великий об'єм наукових робіт, що присвячені аналізу цього та пов'язаного із ним питань. Констатується проблема визначення критеріїв, за якими можна кваліфікувати дії особи за ч. 4 ст. 111-1 КК України. Водночас наводяться власні пропозиції щодо критеріїв, за якими можна визначити, що дії осіб підпадають під ч. 4 ст. 111-1 КК України, наприклад, сплата податків, отримання пільг, згода на роботу згідно встановленого «законодавства» державою-агресором, виготовлення та збут або надання органам державної влади товарів, які шкодять інтересам України, як у конкретній сфері, наприклад, у військовій сфері, так і в цілому можна вважати такою діяльністю, яка підпадає під провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. Наголошується на питанні, що можна вважати господарською діяльністю у взаємодії з державою-агресором.

Ключові слова: господарська діяльність, колабораціонізм, законопроекти, держава-агресор, окуповані території.

The study recognizes that it is necessary to normatively improve the qualification of persons for carrying out economic activities in cooperation with the aggressor state in the occupied territories. After the deployment of a full-scale war of the Russian Federation against Ukraine and the occupation of the territories of Ukraine by the aggressor state, there was a need to supplement the Criminal Code of Ukraine with new articles that qualify the actions of Ukrainian citizens and legal entities, which qualify the actions of Ukrainian citizens and legal entities that have contributed or continue to contribute to the aggressor state in carrying out aggressive actions against Ukraine, including support for armed formations and occupation administrations of the aggressor state and other actions that qualify as collaborationism. One of the parts of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine «Collaborative activity» provides for responsibility for carrying out economic activity in cooperation with the aggressor state. The article highlights the problems of qualification of economic activity in interaction with the aggressor state. The problem of determining the criteria by which the actions of a person can be qualified under Part 4 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, their own proposals are given regarding the criteria by which it can be determined that the actions of persons fall under Part 4 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, for example, paying taxes, receiving benefits, agreeing to work in accordance with the «legislation» established by the aggressor state, manufacturing and selling or providing to state authorities goods that harm the interests of Ukraine, as in a specific field, for example, in the military sphere, as well as in general, can be considered such an activity that falls under the conduct of economic activity in cooperation with the aggressor state. Emphasis is placed on the issue of what can be considered economic activity in interaction with the aggressor state.

Key words: economic activity, collaborationism, draft laws, aggressor state, occupied territories.

Постановка проблеми. Із розгортанням повномасштабної війни російської федерації проти України й введенням воєнного стану на території України постала проблема боротьби не тільки з агресором, а й з громадянами України, які підтримують ворога – колаборантами. Саме тому на початку повномасштабної агресії РФ проти України, Законом України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 було доповнено перший розділ Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки» новою статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [1, 2]. Одна з частин наведеної статті передбачає відповідальність за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. Водночас із введенням у КК України нової статті, постала й проблема правильної правової оцінки дій громадян, які займаються господарською діяльністю у взаємодії з країною-агресором. Варто також вказати, що за даними Служби безпеки України (далі – СБУ), з початку повномасштабної агресії РФ проти України СБУ викрила 727 осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину передбаченого статтею 111-1 КК України. Крім того, кримінальні провадження щодо 268 колаборантів СБУ вже передані до суду, стосовно 53 із них винесені судові рішення [3].

Питання аналізу та дослідження проблем ст. 111-1 КК України порушили у своїх роботах Антонюк Н., Бондаренко М., Кравчук О., Рубашенко М., Шульженко Н., Яковюк І. Однак дотепер не приділено належної уваги питанню аналізу кримінальної відповідальності за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором.

Відтак, **метою статті** є аналіз ч. 4 ст. 111-1 КК України, а саме провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, а також вирішення практичних проблем, які постають під час кваліфікації дій як провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, аналіз судової практики та законодавчих ініціатив щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність, однією з проявів яких є тематика, яка буде проаналізована.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що у чинному законодавстві України відсутнє формулювання терміну «взаємодія з державою-агресором», що помітно ускладнює роботу по визначенню осіб, які взаємодіяли з державою-агресором у сфері господарської діяльності та дає широку дискрецію органам правопорядку для кваліфікації дій осіб, які провадять господарську діяльність

на окупованих територіях саме як колабораційну, а, отже, законодавець має вирішити наведену юридичну невизначеність через надання тлумачення наведеного терміну. На нашу думку, взаємодія з державою-агресором є співпрацею, яка шкодить суверенітету та порядку, встановленому Конституцією України.

Достатньо часто виникають питання щодо того, хто є суб'єктом кримінального правопорушення охарактеризованої частини статті, тому після аналізу ч. 4 ст. 111-1 КК України можна дійти висновку, що особу можна притягнути до кримінальної відповідальності за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, тоді, коли вона фактично провадить господарську діяльність навіть, якщо вказана особа не підпадає під визначення суб'єкта господарювання, яке вказано у ст. 55 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [4]. Так, згідно з вищевказаною статтею ГК України суб'єктами господарювання є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці або господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Крім того, варто звернути увагу на Постанову Пленуму Верховного Суду України № 3 від 25.04.2003 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності», де вказано, що господарська діяльність – це діяльність фізичних і юридичних осіб, пов'язана з виробництвом чи реалізацією продукції (товарів), виконанням робіт чи наданням послуг з метою одержання прибутку (комерційна господарська діяльність) або без такої мети (некомерційна господарська діяльність) [5]. Отже, дії осіб, які, як фактично, так і в установленому законом порядку займаються господарською діяльністю можуть бути кваліфіковані згідно ч. 4 ст. 111-1 КК України.

Доцільно звернути увагу також на зміст поняття господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. Річ у тім, що з аналізу наведеної норми можна зробити висновок: будь-яка господарська діяльність, яка здійснюється на окупованій державою-агресором території є колабораційною, водночас, на нашу думку, наведена частина статті 111-1 КК України карає саме за взаємодію з державою-агресором у провадженні господарської діяльності, а не за саме її провадження на окупованій території. Взаємодія ж безпосередньо виражається в сплаті податків, отриманні пільг, згоді на роботу згідно із встановленого державою-агресором «законодавства» на окупованій території. Також важливим є визначення у кожному суб'єкті господарювання особи, яка ухвалювала рішення про провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, тому ми погоджуємось з думкою Бондаренко М., Кравчука О., які обгрунтовано зазначають, що в разі встановлення фактів здійснення такої господарської діяльності, необхідно визначати, хто діяв і ухвалював рішення від імені такого суб'єкта господарювання. Це буде, перш за все, керівник, особа, що виконує його обов'язки або інша особа, що діяла від імені суб'єкта господарювання (під час переговорів, укладення й підписання договору, поставки товарів, робіт, послуг). Особи, що виконували технічні функції (продавці, комірники) залежно від їх умислу можуть бути пособниками в такому злочині, або їх діяння може не підпадати під ознаки об'єктивної сторони злочину (здійснення господарської діяльності) [6].

З іншого боку, якщо господарська діяльність здійснювалась без взаємодії та визнання суб'єктами підприємницької діяльності незаконно створених органів державної влади держави-агресора на окупованих територіях,

наприклад, не було сплачено податки або діяльність не велась встановленими державою-агресором «нормативно-правовими актами», то вказана діяльність, на нашу думку, не суперечить українському законодавству. Окремо важливо акцентувати увагу на важливість розмежування аналізованої статті та ст. 111 КК України, тому варто погодитись з думкою Антонюк Н., яка зазначає, що слід чітко з'ясувати, в яких випадках статті 111 і 111-1 КК України можуть інкримінуватися в сукупності, а коли вчинене слід кваліфікувати лише за однією із них. Так, колабораційна діяльність у формі передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК України) є спеціальною (привілейованою) до державної зради [7].

Варто також звернути увагу на запропонований народними депутатами України законопроект від 20.07.2022 року № 7570, який встановлює, що лише провадження, узгодженої з державою-агресором господарської діяльності, яка передбачає здійснення на її користь платежів податкового характеру, має каратися відповідно до частини 4 статті 111-1 КК України. Істотно те, що законодавець у наведеному законопроекті встановлює критерії для визнання особи невинною, наприклад, не вважається колабораційною діяльністю співпраця з державою-агресором, якщо вона є вимушеною, здійснюваною проти власних переконань та волі, при цьому особа вжила всіх можливих за конкретних умов заходів, щоб не спричинити або мінімізувати шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, обороноздатності та безпеці України, спрямованою виключно на забезпечення життєдіяльності населеного пункту чи інтересів громади, що відповідають законам України [8]. Водночас варто вказати, що, на наш погляд, вказаний законопроект є спірним, адже про кримінальну відповідальність йде мова лише тоді, коли особа мала вибір, тобто самостійно могла прийняти рішення щодо того, чи скоювати кримінально каране діяння.

Крім вищевказаного законопроекту суб'єктами законодавчої ініціативи було подано й інші законопроекти, які важливо проаналізувати. Наприклад, законопроект від 06.09.2022 року № 7646, який встановлює перелік суб'єктів господарської діяльності, які мають право провадити свою діяльність на окупованих державою-агресором територіях. Такими, згідно запропонованим законопроектом, є суб'єкти господарської діяльності, які здійснюють заходи з захисту прав і свобод людини і громадянина; зі здійснення діяльності банків та небанківських фінансових установ; діяльність із виплати, доставки пенсій, грошової допомоги; діяльність із виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі та лікарськими засобами; діяльності у галузі трубопровідного транспорту, нафтогазовий та вугільний галузі, інших видобувних галузях, на ринках електричної енергії та природного газу, у сфері енергетики, якщо при цьому електрична енергія, енергетичні ресурси та корисні копалини не транспортуються (переміщуються) на територію держави-агресора; перевезення вантажів та пасажирів; діяльності у сфері сільськогосподарського товаровиробництва; діяльності у сфері виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг, зокрема у сфері торгівлі та громадського харчування та інші види господарської діяльності, водночас з застереженням, що вищевказані види господарської діяльності вчиняються без пособництва держави-агресору [9]. На нашу думку, запропонований законопроект, хоча намагається вирішити проблему провадження господар-

ської діяльності на окупованих територіях, водночас не в повній мірі вирішує її. Річ у тім, що не зрозумілим є як буде забезпечено здійснення функцій певних категорій господарської діяльності, які фактично не можуть здійснюватись без взаємодії з державою-агресором, наприклад, зі здійснення діяльності банків та небанківських фінансових установ або діяльності з виплати та доставки пенсій, грошової допомоги.

Звернути увагу треба й на судову практику у справах за обвинуваченням осіб за ч. 4 ст. 111-1 КК України. Так, вироком Печерського районного суду м. Києва від 26.09.2022 у справі № 757/15806/22-к було засуджено осіб за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. Засуджені є засновниками різних товариства з обмеженою відповідальністю, які мають юридичні адреси в рф та на окупованих державою-агресором територіях України й брали участь у здійсненні ними господарської діяльності на тимчасово окупованій території Донецької області (окупаційна адміністрація держави-агресора) та надавали послуги у сфері ІТ підприємствам, які діють на тимчасово окупованій території Донецької області, таким чином забезпечуючи отримання прибутку незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, а саме через сплату податків [10].

Цікавим для дослідження є й вирок Київського районного суду м. Харкова від 20.12.2022 у справі № 953/6434/22, адже цим вироком було засуджено особу, яка не є суб'єктом господарювання, проте була засуджена саме за ч. 4 ст. 111-1 КК України. Відповідно до вироку суду першої інстанції, особа з метою особистого збагачення, а також отримання привілейованого ставлення від представників окупаційних сил, здійснювала з останніми сумісну господарську діяльність. Так, обвинувачений отримував від військовослужбовців рф бензин і дизельне

паливо, після чого здійснював подальший їх продаж місцевому населенню, отримуючи частку із прибутку у розмірі 2 грн за 1 літр проданої продукції. Крім того, за схожою схемою, діючи спільно із представниками окупаційних сил, отримував та реалізовував до м. Куп'янськ, Харківської області, зернові культури, отримуючи за вказану діяльність від військових рф паливо та харчові продукти, які в подальшому реалізовував серед місцевого населення [11]. Отже, наведена судова практика свідчить про застосування аналізованої статті до осіб, які є суб'єктами господарської діяльності та які ними не є, що є позитивним явищем, адже, як ми зазначали раніше, за ч. 4 ст. 111-1 КК України мають кваліфікувати дії осіб, які є суб'єктами господарської діяльності, відповідно до ст. 55 ГК України, та, які своїми діями здійснюють фактично господарську діяльність.

Висновки. Питання провадження господарської діяльності на окупованих територіях є досить складним та різноплановим, адже у наведеній темі перетинаються одразу дві проблеми: захист національної безпеки і держави від колабораційної діяльності мешканців окупованих державою-агресором територій й виживання та життєдіяльності жителів цих територій. На нашу думку, законодавець має встановити чіткі критерії для визнання особи, яка здійснює господарську діяльність на окупованій державою-агресором території – колаборантом, наприклад, зазначивши критерії у примітках до статті. Крім того, варто зазначити, що під провадженням господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором варто розуміти, наприклад, сплату податків, отримання пільг, згоди на роботу згідно встановленого «законодавства» державою-агресором, виготовленні та збуті або наданні органам державної влади товарів, які шкодять інтересам України, як у конкретній сфері, наприклад, у військовій сфері, так і в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 16.01.2023).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.01.2023).
3. БО «БФ «ВОСТОК-СОС». Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства. Київ. 25 с. URL: <https://doi.org/10.26907/2541-1410.2023.01.01>
4. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. No 436-IV: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 16.01.2023).
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 25.04.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
6. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 198–204.
7. Антонюк Н. О. Зміни до злочинів проти основ національної безпеки: криміналізація чи диференціація кримінальної відповідальності. *Право України*. 2022. № 11/2022. С. 37–48.
8. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення від 20.07.2022 р. № 7570 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40023> (дата звернення: 17.01.2023).
9. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо особливостей діяльності на тимчасово окупованій території України: Законопроект від 08.08.2022 р. № 7646. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40205> (дата звернення: 17.01.2023).
10. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 26.09.2022 р. у справі № 757/15806/22-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107694567> (дата звернення: 17.01.2023).
11. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 20.12.2022 р. у справі № 953/6434/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107960245> (дата звернення: 17.01.2023).